

Delictes relatius al mercat i als consumidors

Fermín Morales Prats
Gonzalo Quintero Olivares

PID_00188248

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. El descobriment i la revelació de secrets d'empresa	7
1.1. El concepte de <i>secret</i>	8
1.2. El tipus bàsic del descobriment i la revelació del secret d'empresa	8
1.2.1. La conducta típica	8
1.2.2. La funció típica de l'element subjectiu de l'injust	10
1.3. El tipus agreujat	11
1.4. La clàusula per al concurs de delictes	11
1.5. La revelació del secret d'empresa per qui té el deure de sigil	12
1.5.1. El tipus bàsic	12
1.5.2. El tipus privilegiat	13
1.6. La divulgació o l'ús del secret d'empresa per qui no ha pres part en el descobriment	13
2. La protecció penal de la lliure competència	15
2.1. La detracció del mercat de matèries primeres o productes de primera necessitat	15
2.2. L'alteració de preus en concursos i subhastes públics	16
2.3. Les maquinacions per a alterar el preu de les coses	17
2.3.1. La conducta típica	19
2.3.2. La reforma del 2010	19
2.3.3. El tipus subjectiu i la consumació	21
2.4. El delicte de fugida d'informació privilegiada en el mercat borsari	22
2.4.1. Els elements essencials de la infracció penal	23
2.4.2. El tipus agreujat	26
3. La protecció penal dels consumidors	28
3.1. El delicte de publicitat enganyosa	28
3.1.1. Les conductes prohibides	29
3.1.2. El perill greu i evident per als consumidors	30
3.1.3. La clàusula concursal <i>ad hoc</i>	31
3.2. El frau o estafa d'inversions	32
3.2.1. Anàlisi de la figura	34
3.3. La facturació fraudulenta de productes o serveis	35

4. Facilitació dels serveis condicionats de ràdio i televisió i altres serveis a distància.....	37
5. El nou delicte de corrupció entre particulars.....	39
5.1. L'objecte de protecció	40
5.2. Estructura de la infracció	40
5.2.1. Corrupció activa	40
5.3. El cercle de responsables i les dues modalitats de corrupció	41
5.3.1. Corrupció activa	41
5.3.2. Corrupció passiva	41
5.4. La corrupció en proves esportives	42
Resum.....	43
Exercicis d'autoavaluació.....	45
Solucionari.....	47
Glossari.....	48
Bibliografia.....	49

Introducció

La secció tercera del capítol XI del títol XIII del Codi penal, titulada "Dels delictes relatius al mercat i als consumidors", reuneix conductes heterogènies que consisteixen en infraccions relatives al mercat i als consumidors. En aquesta secció, es descriuen delictes pròpiament econòmics, en els quals la ràtio a què obeeix la incriminació de conductes no és tant la protecció del patrimoni de les persones que intervenen en el tràfic comercial com la seguretat i el bon funcionament d'aquest tràfic en tant que interès general.

Es poden reunir tres grups o blocs de delictes:

- 1) En primer lloc, el Codi ofereix la tutela juridicopenal dels secrets empresarials.
- 2) En segon lloc, hi ha un grup de delictes contra la llibertat de mercat o de competència, que indirectament també poden afectar els consumidors. En aquest grup es castiguen la desviació del mercat de matèries primeres o de productes amb la intenció de desproveïment, i l'alteració de preus que haurien de resultar de la lliure concurrència de qualsevol bé moble o immoble objecte de contractació utilitzant mitjans falsos o violents o una informació privilegiada (en aquest cas, sense abús). També es tipifica l'abús d'informació privilegiada borsària (l'anomenat *delicte d'iniciat*) a la qual s'hagi tingut accés reservat a causa de l'exercici de l'activitat professional. Finalment, encara que ho fa fora de la secció dedicada a la tipificació dels delictes contra el mercat i els consumidors, el títol XIII tipifica l'alteració de preus en concursos i subhastes públics, que troba el sentit com a atac a la neteja en les regles de joc en el mercat nacional i europeu.
- 3) En tercer lloc, es tipifiquen diferents conductes directament perjudicials per als consumidors i els seus interessos econòmics. Així, per exemple, l'anomenat *delicte publicitari*, idoni per a causar un perjudici greu i manifest als consumidors i la facturació, en perjudici del consumidor, de quantitats superiors per a productes o serveis el cost o preu dels quals calculin aparells automàtics.

Objectius

En aquest mòdul didàctic hi ha els continguts i les eines procedimentals indispensables perquè assolis els objectius següents:

- 1.** Analitzar la configuració dels delictes contra el mercat i els consumidors en el Codi penal de 1995 a partir dels manaments constitucionals i de la normativa extrapenal reguladora.
- 2.** Analitzar els elements típics de cadascuna de les figures delictives comentades.
- 3.** Relacionar les tipologies penals amb la normativa extrapenal existent en aquest sector.
- 4.** Aprehendre el plus de desvalor de les conductes rellevants penalment en relació amb els supòsits il·lícits civils en aquest àmbit.
- 5.** Diferenciar els tres àmbits bàsics de protecció en aquest grup de supòsits il·lícits: la protecció del secret d'empresa, la protecció de la lliure competència i la tutela dels interessos dels consumidors.
- 6.** Estudiar la relació íntima entre la defensa de la lliure competència i els interessos dels consumidors a la vista de la regulació extrapenal.
- 7.** Assumir el paper fonamental de la revolució informàtica en la configuració dels tipus de descobriment i revelació dels secrets d'empresa.

1. El descobriment i la revelació de secrets d'empresa

El Codi penal s'ocupa dels secrets en dos camps:

1) El dels **secrets personals**, que es protegeixen dins dels delictes contra la intimitat.

2) El dels **secrets empresarials**, als quals es destina aquesta secció tercera del capítol XI del títol XIII (articles 278, 279 i 280). Lògicament, per la matèria, i malgrat que la regulació d'aquests dos tipus de secrets se separa en dos llocs diferents del CP, hi ha una similitud estructural dels preceptes objecte d'estudi amb els delictes de descobriment i revelació de secrets dels articles 197 i 199 del Codi penal, a les modalitats de comissió dels quals es remeten els que ara estudiarem.

La informació, en l'àmbit jurídic, ha estat considerada tradicionalment com un domini de llibertats públiques que calia protegir (llibertat de difusió o d'accés a les fonts del saber) o com un valor patrimonial encaminat a remunerar-ne els autors (propietat intel·lectual). Avui dia, davant això, és innegable que la informació, en general, té un valor econòmic, i específicament el té en l'àmbit empresarial. Paral·lelament, l'accés i la difusió de la informació s'han facilitat gràcies a la informàtica, fet que lògicament ha de preveure la llei. Alhora, la informació, en sentit ampli, té un valor econòmic i empresarial, i com a tal s'ha de protegir, concretament quan aquesta informació té les notes de **confidencial** o **exclusivitat**.

La **legitimitat de l'exclusivitat** autoritza tota espècie de barreres protectores, i per això l'actuació il·lícita és la que trenca o esquiva aquestes barreres, acció que pot generar danys econòmics o empresarials (com els pot generar, en altres casos, per a la intimitat). La capacitat de competència de l'empresa pot dependre, entre altres coses, de la seva pròpia informació, que ajuda el qui la té (legítimament) a actuar en el mercat.

Article 278 del Codi penal

"1) El qui, per descobrir un secret d'empresa, s'apodera per qualsevol mitjà de dades, documents escrits o electrònics, suports informàtics o altres objectes que hi facin referència, o emprí algun dels mitjans o instruments que esmenta l'apartat 1 de l'article 197, ha de ser castigat amb la pena de presó de dos a quatre anys i multa de dotze a vint-i-quatre mesos.

2) S'ha d'imposar la pena de presó de tres a cinc anys i multa de dotze a vint-i-quatre mesos si es difonen, revelen o cedeixen a tercers els secrets descoberts.

3) El que disposa aquest article s'ha d'entendre sens perjudici de les penes que poden correspondre pel fet d'apoderar-se dels suports informàtics o destruir-los."

1.1. El concepte de *secret*

El Codi penal no defineix el que és un *secret* per al dret penal, però segons una opinió molt estesa, s'ha d'entendre per *secret* el *coneixement d'una cosa reservada a un cercle limitat de persones* i que s'oculta a la resta. Aquest secret és un primer concepte, que ha de ser al seu torn circumscrit, a l'efecte penal, a determinades matèries. Un secret, per al dret, no pot ser allò que algú estima que es mereix aquesta condició (teoria de la voluntat), sinó que a més hi ha d'haver *objectivament* un interès real i acceptable (teoria de l'interès). Cal usar un concepte que conjumini tots dos aspectes.

A partir de la naturalesa formal del concepte de *secret*, que el vincula amb el bé jurídic protegit en cadascun dels tipus que l'inclou, i centrant-nos en la matèria que ens ocupa, considerem que un coneixement reservat és secret típic en la mesura que afecti la capacitat competitiva de l'empresa, que és el bé jurídic tutelat en el precepte 278.1 del Codi penal.

1.2. El tipus bàsic del descobriment i la revelació del secret d'empresa

L'article 278.1 del Codi penal tutela el secret d'empresa, que inclou tota informació concreta que mantingui o afavoreixi la presència en el mercat i la capacitat competitiva de l'empresa.

1.2.1. La conducta típica

El legislador ha optat per tipificar el comportament punible mitjançant una estructura alternativa, el tipus mixt alternatiu. Aquest tipus exigeix al subjecte actiu que s'apoderi, per qualsevol mitjà, de dades, documents escrits o electrònics, suports informàtics i altres objectes que hi facin referència, o utilitzi alguns dels mitjans o instruments assenyalats en l'apartat 1 de l'article 197 del Codi penal.

Malgrat això, el principi de proporcionalitat aconsella un tractament punible més greu quan, com en el cas de la segona modalitat de comissió, s'utilitzin mitjans que assegurin un control encertat (ús d'artificis tècnics), enfront de les modalitats típiques menys insidioses per al bé jurídic (apoderament físic d'objectes).

Dins del marc de les modalitats de comissió, en distingim dues, que presentem a continuació:

1) **L'apoderament de dades o objectes que es refereixin al secret.** Pel que fa a l'apoderament de dades o objectes que es refereixin al secret, cal rebutjar l'equiparació tradicional que se'n fa amb els delictes d'apoderament material. També cal rebutjar el requisit de desplaçament físic d'una cosa que es pot agafar.

El tipus s'ha de referir a conductes d'apoderament físic subreptici o de captació mental o intel·lectual (sense desplaçament físic) d'informació empresarial confidencial plasmada en documents escrits o electrònics, suports informàtics o altres objectes.

Quan l'acció es refereix a dades, el verb *apoderar-se* s'ha d'entendre com a sinònim d'*apropiar-se*, *procurar*, *fer seva una cosa*, *sense necessitat d'un suport material*.

Es pot afirmar que l'apoderament dels documents electrònics s'ha de limitar a les conductes d'apoderament amb desplaçament físic de missatges de telefax o de missatges per mitjà de la connexió de l'ordinador o altres dispositius equivalents a la xarxa telefònica (correspondència informàtica) que ja s'han imprès fora del sistema.

El legislador comença la descripció d'aquesta primera modalitat de comissió amb una clàusula oberta ("per qualsevol mitjà"), que ofereix cobertura típica a qualsevol apoderament. Aquesta referència tan àmplia s'ha de corregir d'acord amb una interpretació teleològica del precepte, sense passar per alt la funció selectiva i restrictiva que duu a terme l'element subjectiu de l'injust que es troba en el tipus.

Finalment, s'exigeix que el subjecte s'apoderi dels objectes descrits per a descobrir un secret d'empresa. Es fa referència a la presència d'un element subjectiu de l'injust per a avançar el moment de la consumació a l'acte de l'apoderament intencional, sense que es requereixi, per a la perfecció del tipus, que el coneixement del secret d'empresa hagi estat efectiu. Per tant, el descobriment efectiu comporta una constatació intranscendent per a la consumació de la conducta típica. Es tracta de l'estructura típica pròpia dels delictes mutilats en dos actes o de resultat tallat.

Així, doncs, el tipus es construeix com un delicte de perill des de la perspectiva del bé jurídic, que es consuma amb el simple apoderament intencional de les dades, els documents, etc., que posi en perill la capacitat competitiva de l'empresa, independentment que els secrets hagin estat efectivament descoberts.

2) **L'ús dels mitjans o dels instruments assenyalats en l'article 197.1.** La segona de les modalitats de comissió prevista en el segon paràgraf de l'article 197.1 del Codi penal, al qual remet la modalitat que estem comentant, implica el control auditiu o visual clandestí i el control il·lícit de senyals de comunicació.

No es poden reconduir totes les conductes a la idea de control auditiu o visual (enregistrament, escolta o intercepció d'imatges), ja que el tipus també comprèn la incriminació de conducta d'intercepció, enregistrament i reproducció il·lícits d'altres mitjans de comunicació. La cobertura típica d'aquestes últimes conductes es recull en la clàusula oberta que tanca l'incís ("[...] o de qualsevol altre senyal de comunicació"). La redacció de l'article 197.1 del Codi penal també permet la tutela de les comunicacions sense fil.

Aquesta segona modalitat no requereix per a la consumació el descobriment efectiu del secret d'empresa. Per a la perfecció típica, n'hi ha prou amb la intercepció de telecomunicacions o amb l'ús d'aparells d'escolta, enregistrament o reproducció del so, la imatge o qualsevol altre senyal de comunicació, sempre que qualsevol d'aquests actes es dugui a terme amb la finalitat de descobrir un secret d'empresa.

El tipus es construeix, igual que en l'apoderament de dades o objectes que es refereixin al secret, com un delictes de perill que es consuma amb l'ús dels artificis tècnics esmentats (enregistrament, escolta i intercepció, entre altres) que posin en perill la capacitat competitiva de l'empresa, independentment que els secrets hagin estat descoberts.

1.2.2. La funció típica de l'element subjectiu de l'injust

L'element subjectiu de l'injust està integrat per l'ànim de descobrir un secret d'empresa, propòsit que ha de ser anterior o contemporani a les modalitats típiques (apoderament o ús d'artificis tècnics), ja que, en cas de ser posterior, la conducta no estaria orientada per aquesta intenció.

Cal que hi hagi una relació finalista entre l'apoderament o l'ús dels artificis i el coneixement efectiu, de manera que tots dos hi estiguin implicats. Per tant, l'apoderament, i fins i tot el coneixement, són atípics sense el propòsit exprés de descobrir un secret d'empresa.

Per aquestes raons, resulten impunes els descobriments fortuïts de secrets i l'ús posterior de la informació per a atemptar contra la capacitat competitiva de la víctima.

Mitjans de comunicació

El telefax i la correspondència informàtica són àmbits propensos a intercepció, enregistrament i reproducció il·lícits.

1.3. El tipus agreujat

L'article 278.2 del Codi penal recull un tipus agreujat de difusió, revelació o cessió a tercers dels secrets descoberts, amb un enduriment important de la sanció respecte de la figura bàsica.

La diferència entre el tipus agreujat i el tipus bàsic resideix en el fet que el subjecte s'apodera no solament de les dades o els objectes referits al secret o utilitza artificis tècnics de control audiovisual clandestí, sinó que, a més, els transmet a tercers.

La base de l'agreujament és que la revelació, la difusió o la cessió del que s'ha descobert implica l'increment del menyscapse produït (increment del desvalor de resultat) al bé jurídic tutelat (la capacitat competitiva de l'empresa). Aquest segon apartat de l'article no incrimina, per tant, la violació o la vulneració dels deures de sigil o d'indiscreció. Aquest tipus agreujat es construeix també com un delictes de perill concret. Perquè es consumeixi, n'hi ha prou que el secret es divulgui a tercers i, així, es posi en perill la capacitat competitiva de l'empresa en el mercat. Una vegada hi ha un tercer que coneix el secret, no cal que el receptor de la informació pugui desxifrar o interpretar tota la complexitat d'aquesta informació.

D'altra banda, tampoc no es pot exigir, per a la consumació, que la informació revelada s'utilitzi en la producció d'un perjudici econòmicament avaluable al titular del secret.

Pel que fa a l'admissió de maneres imperfectes d'execució, poden ser convenients respecte a les modalitats de comissió del tipus bàsic, però no en relació amb el tipus agreujat, ja que la figura bàsica s'haurà consumat i, per tant, convindrà fer-ne l'aplicació.

1.4. La clàusula per al concurs de delictes

L'article 278.3 del Codi penal incorpora una clàusula concursal específica per als supòsits en què la conducta que es duu a terme també constitueix un apoderament o una destrucció típica dels suports informàtics. En aquests casos cal apreciar concurs de delictes quan la conducta constitueix també un delictes de furt, robatori o danys o de sabotatge informàtic.

1.5. La revelació del secret d'empresa per qui té el deure de sigil

Article 279 del Codi penal

"La difusió, la revelació o la cessió d'un secret d'empresa duta a terme per qui tingui legalment o contractualment l'obligació de guardar-ne reserva, s'ha de castigar amb la pena de presó de dos a quatre anys i multa de dotze a vint-i-quatre mesos.

Si el secret s'utilitza en profit propi, les penes s'han d'imposar en la meitat inferior."

1.5.1. El tipus bàsic

L'article 279.1 incrimina la **difusió, revelació o cessió d'un secret empresarial** que es conegui en virtut d'una relació determinada amb l'empresa per part d'algú que estigui legalment o contractualment obligat a guardar-ne la reserva.

El tipus limita l'esfera potencial de subjectes actius a les persones en les quals concorre una obligació legal o contractual de guardar reserva. Es configura, doncs, com un delictes especial propi.

El precepte considera la violació de secrets empresarials a partir de la pressuposició que l'accés a aquests secrets ha estat lícit –a diferència de la revelació prevista en l'article 278.2 del Codi penal, que pressuposa un accés il·lícit. Per aquesta raó, es genera un deure especial de sigil o discreció.

D'acord amb l'article 279.1 del Codi penal, l'obligació de guardar reserva ha de néixer del mateix nexa contractual (de manera expressa o tàcita) o bé de la llei.

El tipus penal no afronta, no obstant això, el problema relatiu a la **durada temporal** de les obligacions de sigil o discreció. És comprensible que el deure de no revelar el que es va conèixer durant un treball no pot durar fins a la mort, però també és inviable traçar una frontera temporal. Per això, s'estima que aquesta qüestió s'ha de resoldre en vista del sentit del precepte, que pretén tutelar interessos *vigents* tant en relació amb el mercat com respecte d'altres de concurrents, fent referència a criteris teleològics i de valoració normativa i material tendents a establir els límits de l'obligació esmentada. Aquests criteris han d'evitar, d'acord amb una interpretació teleològica, que es defraudi efectivament la previsió penal. D'aquesta manera, quan el subjecte extingeix la seva obligació a canvi de diners i intencionadament (per a poder revelar el secret d'empresa, conegut en virtut de la posició que ocupava), l'obligació de sigil subsisteix.

La durada temporal de l'obligació de sigil no té altre objectiu que el d'amenaçar penalment els qui busquin ruptures intencionades per a comerciar amb la informació confidencial a què s'ha accedit (lícitament) a causa d'una posició específica en l'empresa. Lògicament, però, això no s'ha de confondre amb el valor legítim de l'experiència professional, i per això mateix solament els tribunals poden diferenciar entre els casos de *traïció* i els de comportaments socials i laborables admissibles.

L'acció típica consisteix en la difusió, la revelació o la cessió del secret. El legislador reproduceix, literalment, la previsió continguda en l'article 278.2 del Codi penal. Les diferents maneres de comissió s'han de considerar com a sinònimes, ja que totes comporten la transmissió a una altra persona de la informació confidencial de l'empresa. L'única diferència consisteix en la manera diferent de conèixer el secret o d'accedir-hi, és a dir, entre la manera il·lícita de l'article 278.1 i la lícita de l'article 279 del Codi penal. Per això el segon cas es castiga les vulneracions especials dels deures de discreció o de sigil.

1.5.2. El tipus privilegiat

En l'article 279.2, el legislador atenua la penalitat quan el subjecte utilitza en benefici propi la informació empresarial a què ha accedit lícitament i respecte de la qual té l'obligació de guardar reserva.

Es tracta de la inclusió en el Codi penal d'una nova modalitat de conducta que tendeix a cobrir el buit legal denunciat unànimement per la doctrina en relació amb el Codi penal anterior. Són inqüestionables, per tant, la bondat i l'encert del càrrec penal envers l'individu que, sense difondre, revelar ni cedir a un tercer cap secret d'empresa, la utilitza de manera il·lícita en benefici propi, i es retalla així el bé jurídic tutelat en l'article 279 del Codi penal.

1.6. La divulgació o l'ús del secret d'empresa per qui no ha pres part en el descobriment

Article 280 del Codi penal

"El qui, sabent-ne l'origen il·lícit, i sense haver pres part en el descobriment, realitzi alguna de les conductes que descriuen els dos articles anteriors, ha de ser castigat amb la pena de presó d'un a tres anys i multa de dotze a vint-i-quatre mesos."

Amb aquest precepte, es tanca la regulació de la tutela penal del secret d'empresa. Es castiga aquí la divulgació d'un secret d'empresa o l'ús d'aquest secret en benefici propi per part de qui, *coneixent el secret i l'obtenció il·lícita d'aquest secret*, no hagi pres part en el descobriment.

El precepte incorpora una previsió típica autònoma de les que hem analitzat fins ara, tant de les compreses en l'article 278 com de les que es recullen en l'article 279.

El precepte configura la conducta típica per remissió a les conductes descrites en els articles precedents. No obstant això, aquesta conducta s'ha d'entendre limitada a les conductes típiques de l'article 278 del Codi penal, perquè si la conducta típica de l'article 279 requereix *com a pressuposició* una obligació de sigil és perquè el subjecte ha tingut accés legítim a la informació. Per tant, quan l'article 280 del Codi penal preveu una conducta d'indiscreció per part de qui no ha participat en l'accés (lícit o il·lícit) a la informació, la remissió al precepte immediatament anterior (destinat a un cercle de subjectes obligats al sigil) no es pot considerar efectiva.

En definitiva, el subjecte no pren part en el descobriment, ni lícitament ni il·lícitament. L'article 280 satisfà, per tant, una necessitat politicocriminal d'atacar els casos en què es comercia amb informació confidencial i es produeix, sense més ni més, una adquisició d'aquesta informació fins i tot coneixent l'origen il·lícit amb què s'ha verificat l'accés a la informació, i posteriorment es divulga o s'utilitza en benefici propi.

2. La protecció penal de la lliure competència

Amb les conductes descrites en l'article 281 –desviació del mercat de matèries primeres o productes de primera necessitat–, comencen les figures típiques destinades a la tutela dels interessos legítims dels consumidors, malgrat que aquests interessos es protegeixen més directament amb el delictes de publicitat enganyosa i amb el de facturació fraudulenta de productes o serveis.

Article 281 del Codi penal

"1) El qui tregui del mercat matèries primeres o productes de primera necessitat amb la intenció de desproveir-ne un sector, de forçar una alteració de preus o de perjudicar greument els consumidors, ha de ser castigat amb la pena de presó d'un a cinc anys i multa de dotze a vint-i-quatre mesos.

2) S'ha d'imposar la pena superior en grau si el fet es realitza en situacions de necessitat greu o catastròfiques."

La lliure competència (objecte de protecció de la Llei 16/1989, de 17 de juliol, de defensa de la competència, i la Llei 3/1991, de 10 de gener, de competència deslleial) es pot atacar de moltes maneres, algunes de les quals ja hem estudiat, com ara determinats delictes contra la propietat industrial, però específicament com a part determinant de la neteja del mercat, necessita la protecció penal enfront de diferents conductes, de les quals la Llei tria:

- la detracció del mercat de determinats productes,
- les maquinacions per a alterar el preu de les coses,
- la fugida d'informació privilegiada del mercat borsari i
- l'alteració de preus en concursos i subhastes públics (encara que es regula com a delictes en el capítol VIII del títol XIII).

2.1. La detracció del mercat de matèries primeres o productes de primera necessitat

Les conductes previstes en l'article 281 del Codi penal tutel·len els consumidors i fan efectiu el manament de l'article 51.1 de la Constitució espanyola. L'article 1.1 de la Llei de defensa de la competència i l'article 15 de la Llei de competència deslleial sancionen, en sentit ampli, les conductes de manipulació sobre l'oferta de productes i serveis en el mercat; el dret penal selecciona entre aquestes conductes les que consisteixen en la manipulació sobre l'oferta de **matèries primeres o productes de primera necessitat** i estan acompanyades de la intenció de desproveir un sector del mercat, de forçar una alteració de preus o de perjudicar greument els consumidors.

La consumació d'aquesta modalitat del delictes es produeix amb la **detracció** orientada a provocar desproveïment o canvis de preus, sempre en perjudici dels consumidors. El problema més delicat és el de precisar el que s'ha

d'entendre per *productes* o *matèries de primera necessitat*. És evident que aquesta qualitat la pot tenir un producte de manera permanent (per exemple, un medicament), o segons una situació temporal de mancances o crisi. El sentit del precepte quedaria buidat si s'exclouessin els productes que poden ser imprescindibles temporalment. Cal tenir en compte, amb vista a calcular la importància del problema, que, d'acord amb l'article 116.2 de la Constitució, la falta de productes de primera necessitat permet al Govern declarar l'estat d'alarma. Una qüestió diferent és que es plantegés, en el moment d'un enjudiciament fet quan la situació crítica hagués desaparegut, l'eficàcia de la retroactivitat favorable.

L'article 281.2 recull un tipus agreujat quan el fet es duu a terme en situacions de necessitat greu o catastròfiques, i amenaça amb la pena superior en grau.

2.2. L'alteració de preus en concursos i subhastes públics

Article 262 del Codi penal

"1) Els qui sol·licitin dons o promeses per no prendre part en un concurs o subhasta pública; els qui intentin allunyar de la subhasta els postors per mitjà d'amenaques, dons, promeses o qualsevol altre artifici; els qui es concertin entre si a fi d'alterar el preu de l'execució, o els qui fraudulentament trenquin o abandonin la subhasta havent obtingut l'adjudicació, han de ser castigats amb la pena de presó d'un a tres anys i multa de 12 a 24 mesos, així com inhabilitació especial per a licitar en subhastes judicials entre tres i cinc anys. Si es tracta d'un concurs o subhasta convocats per les administracions o ens públics, també s'ha d'imposar a l'agent i a la persona o empresa representada per ell la pena d'inhabilitació especial que ha de comprendre, en tot cas, el dret a fer contractes amb les administracions públiques per un període de tres a cinc anys.

2) El jutge o tribunal pot imposar alguna o algunes de les conseqüències que preveu l'article 129 si el culpable pertany a alguna societat, organització o associació, fins i tot de caràcter transitori, que es dediqui a la realització d'aquestes activitats."

Les subhastes i els concursos tenen en comú que són processos o convocatòries, **regulats legalment**, als quals es poden presentar un nombre més o menys ampli de persones, i es diferencien normalment en l'objecte de la convocatòria. La paraula *concurs* es reserva per a l'adjudicació d'obres, serveis, subministraments, etc., mentre que les subhastes són mitjans d'adquisició de béns o productes per part del postor que pagui el millor preu.

Aquests processos es poden corrompre, sia per actuacions dels concursants o licitadors, per si sols, sia, en el cas dels concursos convocats per les administracions públiques, per accions concertades amb els funcionaris que hi intervenen, la qual cosa si escau s'ha de portar als camps dels delictes contra l'Administració pública (suborn, frau a l'Administració).

Pel que fa a la conducta típica, la finalitat d'alterar el preu de l'execució constitueix la finalitat típica d'una sola de les modalitats que té, que, a més, és de nova regulació: la concertació entre diferents persones per a alterar el preu.

Les conductes de sol·licitud de regals o de promeses per a no participar en un concurs o subhasta i els intents d'allunyar postors per mitjà d'amenaques, regals, promeses o qualsevol altre artifici són delictius sense necessitat de demostrar la finalitat d'alterar el preu, ja que el dol solament abasta la venda de la inassistència o el desig que no hi hagi més postors o concursants.

També es castiga l'anomenada **fallida de la subhasta**. La fallida o abandonament és una conducta fraudulenta consistent a apartar altres postors per a incomplir després les condicions de la subhasta, entre les quals hi ha lògicament assumir l'adjudicació. Així, doncs, no cal la prova de la finalitat de forçar una nova subhasta en condicions millors per als postors, malgrat que aquest projecte sigui el que a la pràctica explica les fallides esmentades. N'hi ha prou d'haver fingit fins al final un propòsit d'adjudicació del bé subhastat.

De les modalitats de conducta esmentades, constitueixen infraccions de mera activitat les d'amenaçar, sol·licitar o oferir preu o recompensa i concertar-se per a alterar el preu de l'execució. Aquestes conductes es perfeccionen amb la sola realització de l'acció, mentre que la modalitat de fallida de la subhasta és de resultat, malgrat que porti implícita l'acció d'abandonament i no quedi espai imaginable per a la temptativa.

En relació amb aquest delicte, cal precisar que l'article 262 *in fine* del Codi penal introdueix una penalitat específica que possiblement és la mesura més eficaç del nou Codi en aquesta matèria: la imposició a la persona física o jurídica que hagi concorregut, per si mateixa o per mitjà de representant, de la pena d'**inhabilitació especial**.

Finalment, s'ha de fer notar que la Llei orgànica 15/2003 va incloure la possibilitat d'aplicar alguna de les mesures previstes en l'article 129 del Codi penal quan el culpable pertanyi a una organització dedicada a aquestes finalitats.

2.3. Les maquinacions per a alterar el preu de les coses

L'article 284 del Codi penal es dedica a castigar les **maquinacions per a alterar el preu de les coses**. Ha estat reformat recentment per la Llei orgànica 5/2010.

Article 284 del Codi penal

"S'ha d'imposar la pena de presó de sis mesos a dos anys o multa de dotze a vint-i-quatre mesos als qui:

1r) Utilitzant violència, amenaça o engany, intentin alterar els preus que hagin de resultar de la lliure concurrència de productes, mercaderies, títols valors o instruments financers, serveis o qualssevol altres coses mobles o immobles que siguin objecte de contractació, sense perjudici de la pena que els pugui correspondre per altres delictes comesos.

2n) Difonguin notícies o rumors, per si mateixos o a través d'un mitjà de comunicació, sobre persones o empreses en què expressament s'ofereixin dades econòmiques totalment o parcialment falses amb la finalitat d'alterar o preservar el preu de cotització d'un valor o instrument financer, i obtinguin per a si mateixos o per a un tercer un benefici econòmic superior als 300.000 euros o causin un perjudici d'identica quantitat.

3r) Utilitzant informació privilegiada, realitzin transaccions o donin ordres d'operació susceptibles de proporcionar indicis enganyosos sobre l'oferta, la demanda o el preu de valors o instruments financers, o s'assegurin utilitzant la mateixa informació, per si mateix o en concert amb altres, una posició dominant al mercat dels esmentats valors o instruments amb la finalitat de fixar els seus preus en nivells anormals o artificials.

En tot cas s'ha d'imposar la pena d'inhabilitació d'un a dos anys per a intervenir en el mercat financer com a actor, agent o mediador o informador."

Es distingeixen:

1) La relació amb el dret administratiu

En l'estudi d'aquest delicte, s'ha de tenir en compte la forta vinculació al dret administratiu, ja que la intervenció del dret penal és l'últim recurs d'un sistema jurídic que disposa formalment de la funció prèvia de les normes extrapenals. Totes aquestes normes afecten directament les mateixes matèries que poden resultar afectades pel Codi penal, i estableixen relacions de conductes o activitats prohibides.

No cal ocultar que a la pràctica els casos d'encavalcament entre el dret penal i el dret administratiu de la competència han estat freqüents, i la causa és la redacció imprecisa de les figures respectives de comportaments il·lícits.

La violència, l'amenaça i la informació privilegiada són, per si mateixes, mitjans delictius, això és, mitjans que es podrien tipificar directament sense necessitat de vincular-los a objectius d'incidència en el mercat.

2) El bé jurídic

En aquest delicte, el bé jurídic està constituït per la correcció del sistema de formació dels preus de les coses mobles i immobles, que pot abastar una gamma molt extensa de béns, en tots els casos en què els preus no siguin prefixats per l'Administració.

Normes extrapenals

L'estudi de les maquinacions per a alterar el preu de les coses també se cenyeix a normes extrapenals, com ara la Llei de defensa de la competència, la Llei de mercat de valors i la Llei de competència deslleial.

2.3.1. La conducta típica

L'article 284 enumera diferents modalitats d'un delictes de mera activitat en el qual tan determinant resulta la modalitat d'acció com l'objectiu perseguit, que és l'alteració del preu que hauria de resultar de la lliure concurrència.

El preu esmentat pel precepte, que solament és relativament lliure –suposar que en el nostre temps els preus són un fruit net de la llei de l'oferta i la demanda és una ingenuïtat– pot oscil·lar d'acord amb molts factors. No obstant això, sempre es defineix negativament com el preu en què no han influït altres factors –els que el dret de la competència ja declara com a pràctiques incorrectes– externs al comportament del mercat en situació normal, tenint en compte la diversitat que provoca la diferència de lloc, d'oferent o de fabricant, però sempre sense ardits, orientats a alçar-lo per sobre dels màxims o disminuir-lo més enllà del que és raonable.

Les formes de comissió acollides en el precepte són la difusió de notícies falses, la violència o l'amenaça, l'engany i l'ús d'informació privilegiada.

Com hem advertit abans, aquestes accions poden ser constitutives d'altres delictes, que, en principi, entraran en concurs ideal, tret que es produeixi una **relació d'especialitat**.

En aquest delictes, l'objecte de l'acció sempre és el preu d'alguna cosa o algun bé, moble o immoble, amb l'única condició que es tracti de coses que es trobin en el comerç lícit. En conseqüència, queden fora del camp assignat al delictes els preus dels serveis personals o professionals de qualsevol índole, sense perjudici que algunes conductes d'aquesta naturalesa (relatives als serveis o a les prestacions) puguin caure en l'àmbit sancionador extrapenal.

Relació d'especialitat

Una bona mostra de relació d'especialitat és l'ús d'informació privilegiada per a alterar els preus en el mercat borsari.

2.3.2. La reforma del 2010

La reforma del 2010 no elimina cap de les conductes que fins ara eren delictives enumerades abans (difusió de notícies falses, ús de violència, amenaça o engany, i utilització d'informació privilegiada, sempre amb la finalitat d'alterar preus), de manera que el número 1 de l'article manté en l'essencial el text precedent –accions destinades a alterar els preus que hagin de resultar de la lliure concurrència de productes, mercaderies, títols valor o instruments financers, serveis o qualsevol altres coses mobles o immobles que siguin objecte de contractació–, a les quals s'afegeixen els "instruments financers" com a objecte. Les modificacions (ampliacions) es refereixen a altres modalitats de "manipulació de mercat", referides solament als mercats de valors o instruments financers. Són aquestes:

1) La **difusió de notícies** o **rumors** sobre persones o empreses que ofereixin dades econòmiques falses amb la finalitat d'alterar o preservar el preu o la cotització d'un instrument financer, i obtenir-ne així un benefici econòmic o produir-hi un perjudici superior a 300.000 euros.

2) La **utilització d'informació privilegiada**, que al seu torn es pot manifestar en dues classes d'accions punibles:

a) La realització de transaccions o ordres d'operació susceptibles de proporcionar indicis enganyosos sobre l'oferta, la demanda o el preu de valors o instruments financers.

b) Assegurar una posició dominant en el mercat de valors o instruments financers amb la finalitat de fixar-ne els preus en nivells anormals o artificials.

En l'àmbit estrictament tècnic, es reuneixen en una mateixa pena un **delicte d'activitat** (el del número 1), juntament amb dos **delictes de resultat** (els nous tipus dels números 2 i 3). Pel que fa a la pena, la novetat destacable és la inclusió com a pena principal de la d'inhabilitació especial d'un a dos anys de durada per a intervenir en el mercat financer com a actor, agent o mediador o informador.

El preàmbul de la Llei orgànica 5/2010 de la reforma invoca la Directiva 2003/06, del Consell, de 28 de gener del 2003, sobre les operacions amb informació privilegiada i la manipulació del mercat, com a font inspiradora d'aquestes modificacions. Es tracta d'un text de gran importància que feia set anys que esperava l'adequada transposició al Codi penal, ja que el text fins ara en vigor solament donava resposta parcial als requeriments d'actuació legislativa que demanava. I certament la presència de la Directiva és visible; en efecte, es pot comprovar veient que la tipificació de la difusió de notícies falses està inspirada directament en l'article 1.2, lletra *c*, de la Directiva 2003/06. I el mateix es pot dir de la realització de transaccions o ordres d'operació susceptibles de proporcionar indicis enganyosos sobre l'oferta, la demanda o el preu, tipificació que porta causa directa de l'article 1.2, lletra *a*, de la mateixa Directiva, en relació amb el primer supòsit del paràgraf segon del mateix número 2.

Altres decisions, en canvi, són exclusives del legislador espanyol, com, concretament, la inclusió d'una referència al benefici obtingut o el perjudici causat, de manera que es genera clarament un delicte de resultat, cosa que, en aquesta classe de problemes, considerem que és poc encertat, ja que portarà els tribunals a haver de decidir si una alteració d'un preu ha estat conseqüència indiscutible de la difusió d'una informació falsa, cosa que és molt difícil de provar, perquè requereix l'aportació de testimoniatges o informes que estiguin fora de dubte, sense que es pugui acudir a establir la idea de suficiència de la difusió de la notícia falsa com si en nom d'una visió particular de la imputació objectiva fos motiu suficient per a atribuir al fals informador la responsabilitat de l'alteració del preu. Per tant, hauria estat més prudent i eficaç limitar-se a

configurar un delictes de perill, malgrat que, en aquest cas, seria fins i tot més important traçar amb claredat les fronteres amb les infraccions relatives a la competència deslleial.

Si s'examinen les conductes que la directiva esmentada considera de manipulació del mercat i alhora s'estudien els exemples que proposa, es pot arribar a la conclusió que el Codi penal espanyol era insuficient i no abastava conductes considerades greus per la Directiva, com ara les transaccions o ordres per a fer operacions que proporcionin o puguin proporcionar indicis falsos o enganyosos en relació amb l'oferta, la demanda o el preu d'instruments financers, o que assegurin, per mitjà d'una persona o de diverses persones que actuïn de manera concertada, el preu d'un instrument financer o de diversos instruments financers en un nivell anormal o artificial. No es pot incriminar el concert per a assegurar-se una posició dominant sobre l'oferta o demanda d'un instrument financer amb el resultat de fixació, de manera directa o indirecta, de preus de compra o de venda o d'altres condicions de transacció no equitatives.

Pel que concerneix l'ús d'**informació privilegiada**, recordem que en el nostre dret apareixia (i continua apareixent) en els articles 284, 285, 418 i 442. Per a la doctrina penal espanyola, el concepte d'*informació privilegiada* s'havia d'interpretar d'acord, en primer lloc, amb l'article 81.3 de la Llei del mercat de valors ("[...] tota informació de caràcter concret que es refereixi a un o diversos emissors de valors o a un o diversos valors, que no s'hagi fet pública i que, si s'hi feia o s'hi hagués fet, podria o hauria pogut influir de manera apreciable sobre la cotització d'aquest o d'aquests valors"), descripció que es correspon substancialment amb la que oferia l'article 1.1 de la Directiva CEE 89/592.

La Directiva 2003/06 no introdueix en principi modificacions essencials, i diu que:

"[A] l'efecte d'aquesta Directiva, s'entén per *informació privilegiada* la informació de caràcter concret, que no s'hagi fet pública, i que es refereix directament o indirectament a un o diversos emissors d'instruments financers o a un o diversos instruments financers –o instruments derivats sobre matèries primeres– i que, si es feia pública, podria influir de manera apreciable sobre la cotització d'aquests instruments financers o sobre la cotització d'instruments financers derivats que hi estan relacionats."

2.3.3. El tipus subjectiu i la consumació

La maquinació per a alterar el preu de les coses és un delictes eminentment dolós, ja que, atès el propòsit d'influir en els preus i la violència o el frau que caracteritzen les maneres de comissió, ni tan sols és concebible que hi hagi una altra activitat subjectiva fora de la pròpia del dol directe.

Es tracta d'un delictes de mera activitat, la qual cosa no significa que la consecució eventual de l'objectiu perseguit (forçar un preu a l'alça o a la baixa) no s'hagi de prendre en consideració per a la fixació de la responsabilitat civil o, fins i tot, com a criteri de determinació judicial de la pena dins del marc legal d'arbitri, encara que no afecta el moment de la consumació jurídica del delictes.

En aquest delicte tampoc no es valora la posició del particular perjudicat per l'alteració de preus. Això no vol dir, no obstant això, que no tingui transcendència legal, sia en el mateix Codi penal o bé mitjançant accions no penals.

2.4. El delicte de fugida d'informació privilegiada en el mercat borsari

L'article 285 del Codi penal disposa el següent:

"1) Qui de forma directa o per mitjà d'una persona interposada usi alguna informació rellevant per a la cotització de qualsevol classe de valors o instruments negociats en algun mercat organitzat, oficial o reconegut, a la qual hagi tingut accés reservat a causa de l'exercici de la seva activitat professional o empresarial, o la subministri i obtingui per a si mateix o per a un tercer un benefici econòmic superior a 600.000 euros o causi un perjudici d'una quantitat idèntica, ha de ser castigat amb la pena de presó d'un a quatre anys, multa del triple de la quantia del benefici obtingut o afavorit i inhabilitació especial per a l'exercici de la professió o activitat de dos a cinc anys.

2) S'ha d'aplicar la pena de presó de quatre a sis anys, la multa del triple de la quantia del benefici obtingut o afavorit i inhabilitació especial per a l'exercici de la professió o activitat de dos a cinc anys, quan en les conductes descrites a l'apartat anterior es doni alguna de les circumstàncies següents:

- 1) Que els subjectes es dediquin de forma habitual a aquestes pràctiques abusives.
- 2) Que el benefici obtingut sigui d'importància notòria.
- 3) Que es causi dany greu als interessos generals."

Des de la publicació de la Directiva de la CEE 89/592, de 13 de novembre, i l'entrada en vigor de la Llei 24/1988, de 28 de juliol, reguladora del mercat de valors (LMV), reformada per la Llei 9/1991, de 22 de març, i la Llei 44/2002, de 22 de novembre, entre altres, no s'ha parat d'especular sobre l'oportunitat d'intervenir penalment en un segment del sistema econòmic tan sensible i delicat com el mercat de valors. Concretament, mitjançant la incriminació – en l'article 285– de la fugida d'informació privilegiada en aquest mercat.

La regulació que estableix la Llei del mercat de valors i el funcionament de l'anomenada Comissió Nacional del Mercat de Valors, que s'ha erigit en òrgan competent per a fer valer un tipus d'ètica dels negocis en l'àmbit administratiu, determinen que els fonaments de la intervenció penal estan col·locats sòlidament.

El legislador de 1995 decideix incriminar no solament les conductes de deslleialtat dels iniciats, sinó que també opta per mantenir la tutela penal dels deures de sigil referents a informacions reservades en l'àmbit dels delictes contra l'Administració pública –com ja havia fet l'article 368 del Codi penal de 1973. Per tant, mentre l'article 417 del Codi penal criminalitza els comportaments de revelació, l'article 442 del Codi penal recull la punició de l'ús d'aquests comportaments amb ànim de lucre. No obstant això, d'aquesta manera es pot plantejar el problema del possible concurs de normes entre els supòsits il·lícits previstos en els articles 285 i 442 del Codi penal.

2.4.1. Els elements essencials de la infracció penal

Els elements essencials de la infracció penal que tipifica l'article 285 del Codi penal són els següents:

1) El bé jurídic protegit

L'abús d'informació privilegiada pot afectar una diversitat de béns jurídics. Malgrat això, hi ha un consens doctrinal ampli entorn de l'opinió que la figura del delictes d'iniciat vol tutelar el funcionament correcte del mercat de valors i assegurar la igualtat d'oportunitats als inversors. En definitiva, configura un espai de mercat transparent i mereixedor de la confiança de tots els operadors econòmics.

Aquest bé jurídic té uns contorns bastant ambiciosos, la tutela dels quals probablement no és a l'abast del dret penal. Els nivells de confiança en el mercat admissibles pels inversors s'han d'intentar mantenir, sens dubte, mitjançant la Llei del mercat de valors i dels òrgans competents habilitats amb aquesta finalitat.

2) L'objecte de la prohibició penal

L'objecte de la prohibició penal és exclusivament l'ús o el subministrament d'informació rellevant a què s'hagi tingut accés reservat amb motiu de l'exercici de l'activitat professional o empresarial. El concepte d'**informació reservada** o **privilegiada** és, per tant, un concepte normatiu que la regulació extrapenal corresponent ha d'integrar.

Article 81.1 de la Llei del mercat de valors

D'acord amb la Llei del mercat de valors, s'ha d'entendre per *informació rellevant*:

"[...] tota informació de caràcter concret que es refereixi directament o indirectament a un o diversos valors negociables o instruments financers dels compresos dins de l'àmbit d'aplicació d'aquesta llei [...] que no s'hagi fet pública i que, si s'hi feia o s'hi hagués fet, podria influir o hauria influït de manera apreciable sobre una cotització en un mercat."

La conducta d'abús d'informació privilegiada

Sobre la qualificació jurídic-penal que pugui merèixer la conducta d'abús d'informació privilegiada en el mercat de valors executada per un funcionari públic o una autoritat, el delictes de l'article 442 preval enfront del delictes de l'article 285, necessàriament preterit. El tipus de l'article 442 del Codi penal expressa de manera absoluta el desvalor global del fet derivat tant de la lesió del funcionament correcte de l'Administració política com de la lesió dels béns jurídics recollits en el tipus contra el mercat mobiliari.

Els elements que de manera pacífica en la doctrina caracteritzen la informació reservada són els següents:

- El caràcter no accessible al públic en general i, per tant, el caràcter privilegiat de la informació.
- La naturalesa rellevant de la informació per a la cotització dels valors.

El tipus penal considera objecte del delicte solament la informació rellevant per a la cotització de qualsevol tipus de valors o instruments negociats en algun mercat organitzat, oficial o reconegut. Els termes legals són, per tant, molt amplis, tant perquè no es limiten solament als valors i introdueixen també altres instruments financers com perquè inclouen la negociació en qualsevol tipus de mercat organitzat, oficial o reconegut.

3) Els subjectes actius

D'acord amb la descripció típica que recull l'article 285 del Codi penal, solament poden ser autors del delicte els qui de manera directa o per mitjà d'una persona interposada utilitzin o subministrin informació rellevant a què han tingut accés reservat amb motiu de l'exercici de la seva activitat professional o empresarial. D'aquesta manera, el legislador opta per una de les modalitats més restrictives possibles per a delimitar el cercle de subjectes actius del delicte.

El legislador ha configurat un tipus especial propi, de manera que únicament han de suportar una imputació penal a títol d'autoria els subjectes que per la seva activitat professional o empresarial gaudeixin de condicions de privilegi per al coneixement de la informació.

Solament poden ser subjectes actius els **iniciats primaris**, és a dir, els qui per la seva relació amb la societat o l'exercici de la seva professió o funció disposin d'informació privilegiada.

Queden fora del tipus els comportaments d'ús i subministrament dels **iniciats secundaris**, que són els que poden adquirir aquesta informació, amb coneixement ple, directament o indirectament, d'algun dels iniciats primaris.

D'aquesta manera, solament es castiga penalment la infracció dels deures especials i intensos de confidencialitat i sigil que, lògicament, han de suportar els qui per raó del seu càrrec, funció o activitat gaudeixen d'una situació de privilegi en l'accés a la informació reservada. Es tracta de criminalitzar, per tant, sobre la base d'un abús de posició, funció, professió o ofici.

A part d'això, el tipus subratlla clarament la voluntat de llei. No solament s'esmenta l'activitat professional o empresarial, sinó que es requereix que l'accés a la informació tingui lloc amb motiu de l'exercici d'aquesta activitat.

Finalment, l'esment típic a l'execució del fet per una persona interposada permet la incriminació de les operacions fetes per mitjà de fiduciaris o testaferrós.

4) La conducta típica

Les conductes típiques es concreten en l'ús o el subministrament de la informació reservada i amb l'obtenció per a si mateix o per a un tercer d'un benefici econòmic superior als setanta-cinc milions de pessetes (450.759 euros) o amb el resultat d'un perjudici de la mateixa quantitat.

L'article 258 del Codi penal recull dos dels tres manaments d'abstenció que l'article 81.2 de la Llei del mercat de valors dirigeix a l'iniciat, i que són els següents:

- Preparar o dur a terme qualsevol tipus d'operació en el mercat sobre els valors a què es refereixi la informació.
- Comunicar aquesta informació a tercers, excepte en l'exercici normal del treball, professió, càrrec o funcions.

Per tant, no aconseguim cap rellevància penal la tercera hipòtesi que recull la lletra *c* de l'article 81.2 de la Llei de mercat de valors: recomanar a un tercer que adquireixi o cedeixi valors o que faci que un altre els adquireixi o cedeixi, basant-se en aquesta informació.

Es castiga, per tant, l'ús de la informació privilegiada en benefici propi o el subministrament (comunicació) d'aquesta informació a tercers en benefici propi o d'uns altres.

És realment essencial subratllar la necessària ruptura dels vincles de lleialtat i fidelitat del subjecte, derivats del gaudi de la seva posició privilegiada en el mercat de valors.

El tipus penal afegeix una nota d'ofensivitat material de la conducta que no cal menysprear, ja que condiona la rellevància penal de l'ús o el subministrament de la informació privilegiada a l'obtenció d'un benefici o una causació d'un perjudici en una quantitat superior a 600.000 euros.

L'obtenció del benefici o la causació del perjudici ha de ser, doncs, la causa directa d'una negociació desigual dels valors, fruit de l'ús o el subministrament de la informació reservada rellevant amb aquesta finalitat.

2.4.2. El tipus agreujat

En l'article 285.2 del Codi penal, el legislador eleva de quatre a sis anys la pena de presó pel delictes d'iniciat –és a dir, el marc genèric de la pena superior en grau.

Les tres pressuposicions d'aplicació del precepte agreujat són les següents:

- L'habitualitat.
- La importància notòria del benefici obtingut.
- La constatació d'un dany greu als interessos generals.

El que s'ha d'entendre per **benefici d'importància notòria** i per **dany greu als interessos generals** indueix l'interpret a moure's en el terreny de la simple especulació o, si es vol, en el terreny del voluntarisme exegètic. Amb dificultats importants, certament, per solament la jurisprudència pot dotar de contingut aquests elements normatius indeterminats. D'aquesta manera, es demostra que no s'ha actuat de manera massa taxativa ni segura en la descripció del tipus.

Pel que fa a la primera de les circumstàncies, és a dir que els subjectes es dediquin de manera habitual a aquestes pràctiques abusives, no es tracta de cap circumstància desconeguda per al sistema de sancions i infraccions de l'ordre administratiu. No es pot descartar totalment la possibilitat d'utilitzar el concepte legal d'*habitualitat* que l'article 94 del Codi penal encunya respecte a la suspensió de l'execució de les penes privatives de llibertat i la substitució d'aquestes penes.

Lectura complementària

Pel que fa a les possibles interpretacions correctores d'aquestes dues modalitats agreujades, llegiu la referència següent: J. M. Valle Muñiz (2004). *Comentarios al nuevo Código penal* (pàg. 1425 i següents). Cizur Menor (Navarra): Thomson-Aranzadi.

En conclusió, s'ha d'entendre per **habitualitat** la realització, com a mínim, de tres pràctiques abusives típiques.

Per acabar, una última anotació: la reforma operada pel 15/2003 inclou per a tots dos números de l'article 285 la pena d'inhabilitació especial de dos a cinc anys, i estableix per al tipus agreujat –també– una multa de naturalesa proporcional (del triple del benefici obtingut o afavorit).

3. La protecció penal dels consumidors

Amb la criminalització de la publicitat enganyosa i de la facturació fraudulenta de productes i serveis, el Codi penal inclou conductes de nova creació que protegeixen directament els consumidors. El legislador, amb aquesta inclusió, solament ha seguit els dictats de la doctrina especialitzada, en què pràcticament hi ha unanimitat quan es tracta de legitimar i justificar la intervenció penal en aquest àmbit.

La promulgació de la Constitució espanyola de 1978 havia d'alterar forçosament el règim de reconeixement i protecció dels interessos dels consumidors. La nostra norma fonamental dibuixa els límits a la llibertat de mercat mitjançant la creació de vertaders drets col·lectius o socials que incideixen clarament en el terreny que ens ocupa. El punt de partida és, sens dubte, el reconeixement dels drets dels consumidors i usuaris que recull l'article 51.1 de la Constitució espanyola. En aquesta línia, cal situar les previsions de la Llei 26/1984, de 19 de juliol, de defensa de consumidors i usuaris.

En l'àmbit especial en què ens movem, cal afegir als ressorts jurídics de la tutela dels interessos dels consumidors i usuaris la Llei 34/1988, d'11 de novembre, general de publicitat (LGPub), un vertader instrument harmonitzador d'allò que disposa la Directiva CEE 450/1984, de 10 de setembre. La Llei general de publicitat descriu les diferents classes de publicitat il·lícita i arbitra un procediment davant els tribunals ordinaris per al coneixement de les accions civils de cessació i rectificació d'aquestes formes de publicitat, que poden exercir els òrgans administratius competents, les associacions de consumidors i les persones afectades.

3.1. El delicte de publicitat enganyosa

La figura delictiva prevista en l'article 282 del Codi penal se situa sobre la normativa construïda que ja hem descrit sistemàticament.

Establerta sobre aquesta base, la identificació d'un bé jurídic digne de tutela no presenta dificultats, ja que el dret dels consumidors i usuaris a rebre una informació veraç dels productes i serveis oferts en el mercat gaudeix d'un ancoratge constitucional i legal indubtable.

Ens trobem davant un bé jurídic col·lectiu, netament socioeconòmic, la titularitat del qual recau en els consumidors i usuaris, és a dir, en tots els ciutadans. De totes maneres, el bé jurídic es configura entorn del concepte de *veracitat de la informació*, i es relega a altres interessos tutelats, com ara les regles de la lliure competència, solament a l'efecte mediat de la protecció penal.

3.1.1. Les conductes prohibides

Tal com prescriu el tipus penal, les conductes prohibides consisteixen en els actes següents:

- Fer al·legacions falses.
- Manifestar característiques incertes en les ofertes o la publicitat de productes o serveis que s'ofereixen en el mercat.

La Llei general de publicitat determina el que s'ha d'entendre per **publicitat**.

Article 2 de la Llei general de publicitat

"Tota forma de comunicació realitzada per una persona física o jurídica, pública o privada, en l'exercici d'una activitat comercial, industrial, artesanal o professional, amb la finalitat de promoure de manera directa o indirecta la contractació de béns mobles o immobles, serveis, drets i obligacions."

El legislador ha afegit a les al·legacions falses en la publicitat la conducta de manifestar característiques incertes en les ofertes. Així, doncs, l'acció aquí es materialitza en l'oferiment immediat al consumidor en el mercat. Es tracta de falsejar la informació incorporada al producte en l'oferiment directe que se'n fa al consumidor, de manera que aquest consumidor veu distorsionada la possibilitat de saber amb garanties la composició objectiva del que adquireix i les característiques essencials que té.

De totes maneres, el deure de veracitat sobre les característiques del producte també gaudeix de suport legal, d'acord amb el que estableix l'article 13 de la Llei general per a la defensa dels consumidors i usuaris (LDCU).

En sentit estricte, les conductes prohibides consisteixen a dur a terme al·legacions falses o manifestar característiques incertes. Aquesta descripció, certament, és bastant indeterminada i es fa difícil de concretar mitjançant la normativa extrapenal.

La norma extrapenal

La Llei general de publicitat és molt generosa a l'hora de definir la publicitat enganyosa, tal com demostra l'article 4, o a l'hora d'identificar els criteris de l'engany, en l'article 5, de la mateixa manera que ho és la Llei general per a la defensa dels consumidors i usuaris quan, en l'article 13, estableix les pressuposicions mínimes exigides a les ofertes dels productes per a garantir el dret a la informació del consumidor.

Lectura complementària

El contingut exacte de les ofertes l'ha de determinar la reglamentació corresponent, amb un grau més o menys elevat d'exigència d'acord amb les característiques del producte.

En resum, la violació de les pressuposicions exigides legalment en la publicitat i l'oferta de productes no ha de constituir, per raó de la laxitud que tinguin, cap criteri clar per a interpretar l'abast i els límits del tipus penal.

3.1.2. El perill greu i evident per als consumidors

El legislador ha volgut restringir la resposta criminalitzadora en seu exclusivament penal incorporant en el tipus l'exigència que les al·legacions falses o la manifestació de característiques incertes "puguin causar un perjudici greu i patent als consumidors [...]".

D'aquesta manera es descarta la identificació automàtica entre **publicitat enganyosa i delicte publicitari**.

El delicte requereix alguna cosa més que la simple falsedat de les al·legacions publicitàries: requereix la capacitat per a provocar un perill greu i evident.

Ara bé, això no significa que en la interpretació del tipus no apareguin obstacles.

El primer advertiment que cal transmetre a l'interpretet és la impossibilitat de traslladar aquí l'elaboració dogmàtica i conceptual dels elements del delicte d'estafa. És un error fer un paral·lelisme amb el delicte d'estafa, cosa que mostraria a més un desconeixement profund de la diferent estructura dogmàtica d'aquests dos supòsits il·lícits.

En la publicitat enganyosa no és possible ni desitjable establir cap relació psicològica entre l'engany i l'error, que és la pressuposició de la disposició patrimonial injusta. La conducta enganyosa en la publicitat va dirigida a un col·lectiu indeterminat de persones que, per la seva mateixa naturalesa, es mostra incapaç de dotar l'engany penalment rellevant de criteris normatius.

Ens trobem davant un delicte de perill hipotètic. Per tant, no som ni davant la plasmació legal d'una presumpció *iuris et de iure* de perill derivada d'un coneixement estandarditzat de la realitat sobre la qual s'opera, ni davant l'exigència concreta d'un perill per als interessos legítims dels consumidors i usuaris.

En conseqüència, el jutge ha de provar, o almenys motivar, la capacitat lesiva de la conducta en el cas concret objecte d'examen. Per tant, no n'hi ha prou d'afirmar el perill inherent a l'acció feta. No obstant això, no és necessari arribar a constatar l'existència d'un resultat concret de posada en perill del bé jurídic.

El perjudici possible ha de ser greu i evident. No totes les alteracions de la informació aportada en la publicitat o oferta dels productes o serveis poden generar el perill típicament rellevant.

Sembla que la magnitud del falsejament de la realitat gira al voltant de dues qüestions: l'objecte sobre el qual recau la falsedat o l'al·legació incerta i el mateix contingut d'aquesta falsedat o al·legació.

Pel que fa a l'objecte sobre el qual recau la falsedat o l'al·legació incerta, el legislador solament especifica la necessitat que l'acció recaigui sobre productes o serveis. No obstant això, no totes les característiques dels productes o serveis són igualment importants i determinants en la formació de la voluntat dels consumidors. L'acció ha de recaure sobre un element essencial que caracteritzi el producte i en determini la configuració en el mercat.

Pel que fa al **contingut de la falsedat**, es requereix que l'alteració de la informació sigui important i no merament superficial. Els principis d'insignificança i adequació social tenen aquí, per tant, un clar paper d'exclusió de la tipicitat.

El fet que el perill sigui al seu torn evident s'ha d'identificar amb la capacitat per a fer-ne una determinació objectiva. És a dir, probablement s'haurà de traduir en una amenaça per als interessos econòmics tangibles i objectivables dels consumidors i usuaris.

3.1.3. La clàusula concursal *ad hoc*

El tipus de l'article 282 del Codi penal recull expressament l'advertiment que la pena corresponent al delicte s'ha d'establir "sense perjudici de la pena que correspongui aplicar per la comissió d'altres delictes". La clàusula concursal és notòriament supèrflua, ja que si s'aplicaven les normes generals que regulen el concurs de delictes s'arribaria a les mateixes conclusions.

Ens trobem, doncs, davant un delicte de perill que afecta un bé jurídic col·lectiu i difús, de manera que l'eventual lesió o posada en perill d'altres béns jurídics protegits penalment deixa el camí expedit a la constel·lació concursal corresponent, sempre que, naturalment, hi hagi tots els elements típics de les figures de què es tracta.

Probablement, hi ha hipòtesi de concurrència amb el delicte d'estafa i amb el de fraus alimentaris o altres delictes contra la salut.

3.2. El frau o estafa d'inversions

Article 282 bis

"Els qui, com a administradors de fet o de dret d'una societat emissora de valors negociats en els mercats de valors, falsegin la informació economicofinancera continguda en els fullets d'emissió de qualssevol instruments financers o les informacions que la societat ha de publicar i difondre de conformitat amb la legislació del mercat de valors sobre els seus recursos, activitats i negocis presents i futurs, amb el propòsit de captar inversors o dipositants, col·locar qualsevol tipus d'actiu financer, o obtenir finançament per qualsevol mitjà, han de ser castigats amb la pena de presó d'un a quatre anys, sense perjudici del que disposa l'article 308 d'aquest Codi.

En cas que s'arribi a obtenir la inversió, el dipòsit, la col·locació de l'actiu o el finançament, amb perjudici per a l'inversor, dipositant, adquirent dels actius financers o creditor, s'ha d'imposar la pena en la meitat superior. Si el perjudici causat és de notòria gravetat, la pena a imposar és d'un a sis anys de presó i multa de sis a dotze mesos."

L'article 282 bis del Codi penal, incorporat per la reforma operada per la Llei orgànica 5/2010, va introduir aquest nou delicte, que molts anomenen *estafa d'inversions*, encara que, i així es desprèn de la mera lectura, no participa en puritat dels elements propis del delicte d'estafa perquè hi falta, essencialment, una relació *directa* entre autors i víctimes. La lectura conjunta dels articles 282 bis, 284 i 285 posa de manifest les diferents actuacions penals per a protegir el mercat en relació amb els preus, les inversions, la llibertat, la igualtat de condicions de participació, i així es tipifiquen el falsejament de la informació econòmica per a captar inversions o dipositants (art. 282 bis), la violència, l'amenaça o l'engany com a mitjans per a alterar els preus, la difusió de notícies falses amb la mateixa finalitat, l'abús d'informació privilegiada o la manipulació de les cotitzacions amb ofertes enganyoses (art. 284), o l'abús de la informació privilegiada (art. 285), precepte, aquest últim, que no ha estat afectat per l'última reforma.

La meta perseguida per la reforma (una altra cosa és que s'hagi aconseguit) és doble:

- 1) Protegir el qui acudeixen al mercat de valors a invertir en instruments financers.
- 2) Protegir la imprescindible transparència i veracitat del que s'ofereix en aquest mercat.

No obstant això, cal advertir que el que en cap cas no és aquest nou tipus és una figura *atenuada* en relació amb els delictes d'estafa (pel que fa al patrimoni de l'inversor) o de falsedat quant al mitjà de comissió que passa per falsècies en una informació documental, cosa que porta a escena la falsedat de l'article 392 del Codi penal o l'especial modalitat de falsedat com a delicte societari de l'article 290. La solució a aquesta acumulació de normes cal resoldre-la, en nom del principi d'especialitat (art. 8.1 del Codi penal) a favor d'aquest

nou delicte, si s'és en presència d'una falsedat ideològica. En aquests casos, el principi d'especialitat de l'article 8.1 del Codi penal determina l'aplicació del nou article 282 bis, si es tracta de societats que cotitzen en el mercat de valors. Si no és així, sinó que el fet és portat a cap per societats que no cotitzen en aquest mercat (però que han aconseguit objectius similars), cal resoldre el problema *prescindint* d'aquest nou article.

Es tracta, bàsicament, d'un **delicte de perill**, almenys pel que fa a allò que estableix el paràgraf primer, ja que per a consumir-lo no cal que s'arribi a provocar cap conseqüència, encara que sí que es preveu aquesta possibilitat en el paràgraf segon. És notable que el tipus no exigeixi la verificació d'un propòsit específic de captar inversions a partir de l'error generat amb la informació. Això l'allunya de l'estructura de les estafes. La veritat, però, és que la pena s'agreuja quan es produeix efectivament una inversió, i respecte d'aquest resultat cal exigir que hi concorri dol, encara que sigui solament en la modalitat de dol eventual.

Una altra peculiaritat és que no s'esmenti o fixi cap quantia en relació amb la possible inversió, cosa que pot produir la conseqüència indesitjable que entri en joc la qualificació del paràgraf segon a causa d'una inversió inferior a 400 euros, que en el camp de l'estafa solament és constitutiva de falta, i en canvi pugui ser constitutiva d'aquest delicte. Paral·lelament, com que no són aplicables les qualificacions de l'estafa, tampoc no resultarà especialment rellevant que la quantia de la inversió hagi estat massa elevada.

La crítica essencial a aquest nou delicte és que és d'abast **limitat**, ja que en queden fora del radi les actuacions de les societats que no cotitzen en el mercat de valors, però que no per això deixen de generar informació sobre la seva solvència financera, sia en els seus balanços sia en altres documents. D'altra banda, les societats que cotitzen en el mercat de valors també poden fer operacions de crèdit al marge d'aquests mercats en les quals poden aportar informacions mitjançant instruments diferents dels que s'empren en els mercats esmentats, com ara, especialment, els comptes anuals, que també poden ser falsejats.

Hi ha qui estima que la conducta descrita ja es pot castigar per mitjà de l'article 290 del Codi penal; s'ha d'abandonar, però, la idea que l'article 290 ofereix una doble dimensió general i particular, perquè castiga la falsedat per si mateixa i per la transcendència *erga omnes* que té, però solament i sempre que pugui perjudicar o hagi perjudicat socis o tercers, i cal assumir que a la pràctica solament servirà per a la tutela d'interessos particulars.

Reflexió

En resum, encara que el sistema de quanties no sigui l'ideal, és convenient que el nou tipus hagi evitat tant excessos de punició com excessos de benignitat.

Calia separar el delicte de transmissió pública d'informació financera falsa d'aquella altra falsedat que té com a objecte captar inversors enganiant-los.

3.2.1. Anàlisi de la figura

En l'estudi d'aquesta modalitat delictiva, cal tenir en compte algunes dades:

- 1) S'usen conceptes que també són presents en altres tipus penals, cosa que obliga a una acurada delimitació de camps d'aplicació, especialment en relació amb les falsedats documentals i amb el falsejament d'informació comptable de l'article 290 del Codi penal.
- 2) En la figura hi concorren components propis de la falsedat documental i de l'estafa, però sense que es pugui entendre que es tracta d'una "combinació" formada a partir d'aquests dos delictes.
- 3) És una dependència important de la legislació reguladora del mercat de valors, ja que alguns dels elements essencials del tipus objectiu troben el sentit en aquesta normativa extrapenal.
- 4) Solament poden ser autors els administradors de fet o de dret, seguint la pauta d'altres delictes del grup. Cal recordar que aquest delicte –juntament amb els altres del capítol– és un dels que poden ser comesos per persones jurídiques, cosa que obre el problema de la selecció de persones l'actuació de les quals pot arrossegar la de la persona jurídica. Ara bé, com sigui que l'acció típica es limita a les informacions que s'inclouen en els fullets i altres documents obligatoris, caldrà estar atents, en principi, a allò que disposa la legislació extrapenal que regula la matèria, i concretament i minuciosament a qui són els responsables del fullet. L'article 28.1 de la Llei del mercat de valors indica qui són els responsables del fullet, cosa que després precisa el capítol IV del reglament aprovat pel RD 1310/2015, que la desenvolupa.

D'altra banda, els administradors són també els obligats a la presentació dels comptes anuals, de manera que són els autors potencials del delicte descrit en l'article 290 del Codi penal (falsejament de la informació comptable) –deixant de banda en aquest moment la possible, que no necessària, implicació de la censura obligatòria dels comptes societaris. Partint del fet que aquest haver existeix i que per tant hi ha d'haver comptes anuals en tot cas, pot succeir que hi hagi una disparitat (cosa possible) o que s'estiguin cometent tots dos tipus de delictes, encara que els cercles de perjudicats siguin diferents.

En tot cas, és equivocat donar a la legislació extrapenal prou força per a determinar qui poden ser els **responsables criminals del fet**, ja que aquesta qüestió, abans de res, s'ha de resoldre d'acord amb les idees penals sobre autoria i participació, que apunten lògicament als qui tenen el poder real per a decidir.

5) Queden fora del tipus les informacions falses que encara que puguin afectar el bon ordre del mercat no concerneixin el mercat de valors o no s'inclouin per mitjà dels vehicles que precisa la llei. Una qüestió diferent és que aquestes altres accions en algun cas tinguin cabuda en l'article 284.2.

6) L'instrument portador de la falsedat de la informació *ha de ser* en primer lloc el fullet, al qual s'afegeixen les "informacions que ha de publicar i difondre la societat conforme a la legislació del mercat de valors sobre els seus recursos, activitats i negocis presents i futurs". El fullet és un instrument àmpliament reglat. La legislació del mercat de valors l'exigeix –encara que conté excepcions– i ha de ser presentat, registrat i aprovat perquè es pugui autoritzar l'entrada d'un valor a la negociació en un mercat. La Llei del mercat de valors regula la informació, que ha de ser comprensible, perquè els inversors es puguin formar una opinió del valor, del que comporta, dels beneficis que pot generar, i de la situació financera de la societat que l'emet. La falsedat pot començar, per descomptat, per la indicació de comptes anuals ja falsos –conducta a la qual es dirigeix l'article 290–, cosa que pot donar pas a un concurs de delictes o de normes.

7) Pel que fa a les "informacions que ha de publicar i difondre la societat conforme a la legislació del mercat de valors sobre els seus recursos, activitats i negocis presents i futurs", l'única interpretació que sembla possible és la que entén aquestes informacions com les que *legalment* s'han de produir, excloent les informacions de qualsevol altra classe (publicitat directa o indirecta en qualsevol manera i per qualsevol vehicle).

3.3. La facturació fraudulenta de productes o serveis

El delicte que recull l'article 283 del Codi penal es dirigeix, com els anteriors, a la protecció dels interessos econòmics legítims dels consumidors. Els aspectes característics d'aquest article es poden resumir en els punts següents:

- La naturalesa econòmica del delicte.
- La tutela d'un bé jurídic col·lectiu o difús.
- L'estructura dogmàtica de perill amb la renúncia consegüent a l'exigència d'un resultat material consumatiu.

Aquest delicte, com el delicte de publicitat enganyosa, tampoc no té antecedents en la nostra legislació penal. La interpretació dels elements essencials d'aquest precepte no planteja problemes especials.

La conducta consisteix a fer una facturació de quantitats superiors al cost real del producte ofert, mitjançant l'alteració o la manipulació dels aparells automàtics que la duen a terme.

Es prescindeix de l'exigència d'un perjudici efectiu per al consumidor, de manera que n'hi ha prou amb la manipulació o l'alteració dels aparells automàtics de mesura i la facturació fraudulenta posterior.

D'aquesta manera, es genera un perill important per als interessos econòmics dels consumidors, el qual, malgrat l'aparent configuració que té com a possible o hipotètic mitjançant l'expressió general en perjudici del consumidor, presenta una estructura material de vertader perill concret: després de la facturació, solament queda el pagament hipotètic del consumidor perquè el perjudici sigui efectiu, és a dir, perquè es produeixi un resultat de lesió, i no hi ha cap altra conducta intermèdia que es pugui interposar entre el perill sol possible i el dany efectiu.

En definitiva, la textura del bé jurídic tutelat, de caràcter col·lectiu i, per tant, allunyat dels patrimonis concrets dels consumidors i usuaris, és el que imposa que en termes jurídics no sigui necessari un perill concret, i que n'hi hagi prou amb la possibilitat general de la posada en perill. El tipus admet les diferents constel·lacions concursals amb els delictes contra el patrimoni, especialment amb els de naturalesa defraudadora.

4. Facilitació dels serveis condicionats de ràdio i televisió i altres serveis a distància

L'article 286 del Codi penal, en la redacció donada pel 15/2003, estableix:

"1) Ha de ser castigat amb les penes de presó de sis mesos a dos anys i multa de sis a 24 mesos el qui, sense consentiment del prestador de serveis i amb finalitats comercials, faciliti l'accés intel·ligible a un servei de radiodifusió sonora o televisiva, a serveis interactius prestats a distància per via electrònica, o subministri l'accés condicional a aquests, considerat com a servei independent, mitjançant:

1r) La fabricació, importació, distribució, posada a disposició per via electrònica, venda, lloguer, o possessió de qualsevol equip o programa informàtic, no autoritzat en un altre Estat membre de la Unió Europea, dissenyat o adaptat per a fer possible aquest accés.

2n) La instal·lació, manteniment o substitució dels equips o programes informàtics esmentats en el paràgraf 1r.

2) Ha de ser castigat amb la mateixa pena el qui, amb ànim de lucre, alteri o dupliqui el número identificatiu d'equips de telecomunicacions, o comercialitzi equips que hagin sofert alteració fraudulenta.

3) Al qui, sense ànim de lucre, faciliti a tercers l'accés descrit a l'apartat 1, o per mitjà d'una comunicació pública, comercial o no, subministri informació a una pluralitat de persones sobre la manera d'aconseguir l'accés no autoritzat a un servei o l'ús d'un dispositiu o programa, dels expressats al mateix apartat 1, incitant a aconseguir-los, se li ha d'imposar la pena de multa que preveu el dit apartat.

4) Al qui utilitzi els equips o programes que permetin l'accés no autoritzat a serveis d'accés condicional o equips de telecomunicació, se li ha d'imposar la pena que preveu l'article 255 d'aquest Codi amb independència de la quantia de la defraudació."

Aquest article trasllada al nostre dret intern algunes de les directrius contingudes en la Directiva 98/84/CE, del Parlament Europeu i del Consell, de 20 de novembre de 1998, relativa a la protecció jurídica dels serveis d'accés condicional. També recull en part les indicacions del Conveni de Cibercriminalitat de Budapest, de 23 de novembre de 2001.

En general, el precepte es dirigeix a la protecció dels serveis d'accés condicional oferts per televisió o ràdio, i també dels serveis a distància oferts al públic a canvi de remuneració.

El tipus penal sanciona tant conductes de fabricació o difusió com la mera possessió, o la instal·lació i el manteniment, **sempre amb ànim de lucre**, de programes destinats a facilitar l'accés no autoritzat.

Alhora, es penalitza els qui, **sense ànim de lucre**, facilitin a tercers directament l'accés no autoritzat a un servei condicionat, o informin sobre la manera d'aconseguir-ho mitjançant una comunicació pública, i incitin a fer-ho.

Finalment, per mor del número 4 d'aquest article, adquireix rellevància penal **la mera utilització d'equips o programes** que possibilitin l'accés no autoritzat a serveis d'accés condicional o a equips de telecomunicació.

En conclusió, les dificultats de l'article 270.3 del Codi penal, al costat de les exigències derivades de la directiva de serveis d'accés condicional, han obligat el legislador espanyol a modificar l'article 286 del Codi penal, en què s'introdueixen normes penals adreçades a la tutela dels serveis d'accés condicional i, de manera una mica confusa, a la tutela dels equips de telecomunicació. L'article 286 del Codi penal planifica una línia d'intervenció que abasta des de la informació amb incitació de la manera en què es pot burlar un sistema d'accés condicional, com a estadi més allunyat del bé jurídic (article 286.3 del Codi penal), fins a la utilització dels programes o equips per un usuari final que permeten burlar els sistemes d'accés condicional (article 286.4 del Codi penal), passant, a manera d'estadi intermedi, per la facilitació de l'accés intel·ligible als serveis d'accés condicional, mitjançant les conductes descrites en l'article 286.1.1r. i 2n. del Codi penal.

L'ambició del legislador penal i l'obsessió per no deixar-se res fora dels tipus penals provoquen aquest tipus de preceptes en què la participació acaba essent impossible perquè tot és autoria i la consumació és innecessària perquè la temptativa és el moment final de la conducta. En aquesta voràgine de conductes, el legislador no repara que està tipificant la facilitació de l'accés intel·ligible a un servei d'accés condicional mitjançant la mera possessió d'un equip o programa no autoritzat. Les conductes de mera possessió difícilment poden ser facilitadores si el fet desvalorat consisteix solament i exclusivament a *tenir*, cosa que demostra que la intenció del legislador no és la d'obtenir una cobertura total del fenomen de la pirateria de serveis, sinó emprar simbòlicament el dret penal per aconseguir un efecte intimidatori amplificat. El legislador és conscient d'això quan, en el paràgraf tercer, incrimina la revelació o comunicació al públic de la manera en què es pot aconseguir la vulneració de la condició incorporada en el servei, que redactat així hauria significat una limitació desproporcionada de la llibertat d'informació i comunicació. Per això, s'incorpora una conducta acumulativa ulterior (no alternativa) a l'anterior, consistent a incitar els usuaris a aconseguir, conforme a les instruccions revelades, l'accés al servei obviant les condicions imposades pel prestador d'aquest servei.

5. El nou delictes de corrupció entre particulars

La tipificació d'aquesta figura ha estat conseqüència directa de compromisos subscrits per Espanya, especialment la decisió marc. El terme *corrupció entre particulars* s'explica per l'interès a establir una diferència amb el suborn, un delictes contra l'Administració pública que és, al seu torn, el paradigma de la màxima corrupció.

Caldrà veure l'eficàcia d'aquest precepte, i abunda l'escepticisme, que s'agreuja quan es tracta de casos de corrupció en el comerç internacional, això és, entre empreses de diferents estats, cosa que sens dubte fa més difícil la persecució. És clar que és un tema important com a modalitat de corrupció entre particulars, però en els problemes específics que comporta desbordaria els objectius d'aquestes pàgines. No obstant això, ha de quedar clar que hi ha pressió internacional en pro de la persecució d'aquesta classe de corrupció, i s'estima que no es tracta solament d'un problema interempresarial del qual hagin de donar compte les empreses davant els seus accionistes, sinó que té una dimensió que abasta les relacions entre estats.

La secció quarta d'aquest capítol XI consta d'un sol article (286 bis), però també cal tenir en compte el que disposen els articles 287 i 288, encara que no solament es dediquen a la corrupció entre particulars.

Article 286 bis

"1) Qui per si mateix o per una persona interposada prometi, ofereixi o concedeixi a directius, administradors, empleats o col·laboradors d'una empresa mercantil o d'una societat, associació, fundació o organització un benefici o avantatge de qualsevol naturalesa no justificats perquè l'afavoreixi a ell o a un tercer davant d'altres, incomplint les seves obligacions en l'adquisició o venda de mercaderies o en la contractació de serveis professionals, ha de ser castigat amb la pena de presó de sis mesos a quatre anys, inhabilitació especial per a l'exercici d'indústria o comerç per un temps d'un a sis anys i multa del tant al triple del valor del benefici o avantatge.

2) Amb les mateixes penes ha de ser castigat el directiu, administrador, empleat o col·laborador d'una empresa mercantil, o d'una societat, associació, fundació o organització que, per si mateix o per una persona interposada, rebí, sol·liciti o accepti un benefici o avantatge de qualsevol naturalesa no justificats amb la finalitat d'afavorir davant de tercers qui li atorga o de qui espera el benefici o avantatge, incomplint les seves obligacions en l'adquisició o venda de mercaderies o en la contractació de serveis professionals.

3) Els jutges i tribunals, en atenció a la quantia del benefici o al valor de l'avantatge, i la transcendència de les funcions del culpable, poden imposar la pena inferior en grau i reduir la de multa al seu prudent arbitri.

4) El que disposa aquest article és aplicable, en els seus respectius casos, als directius, administradors, empleats o col·laboradors d'una entitat esportiva, sigui quina sigui la forma jurídica d'aquesta, així com als esportistes, àrbitres o jutges, respecte de les conductes que tinguin per finalitat predeterminar o alterar de manera deliberada i fraudulenta el resultat d'una prova, partit o competició esportiva professionals."

Potser perquè el legislador no trobava un acomodament més adequat, la mateixa reforma del 2010 va decidir, com s'hi llegeix, incloure en aquest delictes també els fraus en les competicions esportives professionals, malgrat que la semblança material entre unes actuacions i les altres és gairebé inexistent.

5.1. L'objecte de protecció

En aquest delictes l'objecte de tutela o bé jurídic protegit és clarament la lliure i neta competència. El fet que la compra o venda de béns i serveis depengui, no del preu i la qualitat, sinó dels regals o comissions que es puguin donar entre si compradors o venedors, és incompatible amb el joc net. No es tracta doncs, com ja hem assenyalat, d'un càstig a la deshonestedat, sinó a la fallida de les regles de la competència ordenada.

5.2. Estructura de la infracció

Igual que succeeix en el de suborn, en aquest delictes es distingeix entre **corrupció activa** i **passiva**, segons que es refereixi al qui dóna o ofereix o al qui rep.

5.2.1. Corrupció activa

Es descriu en l'article 286 bis 1, i es produeix amb l'oferiment, promesa o concessió de beneficis o avantatges per part d'un empresari o professional envers la persona o persones amb facultats per a contractar-lo en el subministrament dels seus béns o en la prestació dels seus serveis. Lògicament, han de ser excloses les conductes que per la insignificança i per la normalitat que tenen en les relacions socials o empresarials no mereixin rellevància juridicopenal (com ara petites invitacions). Pot succeir, és clar, que l'oferent s'equivoqui i faci aquests regals o promeses a una persona que no tingui poder per a decidir sobre el producte o servei; si succeeix això, no hi ha delictes, ja que en una infracció d'aquesta classe no es pot parlar de temptativa inidònia.

Una qüestió diferent, i que no afecta l'existència del delictes, és que es faci l'oferta a un dels qui poden decidir en unió d'uns altres; el fet que aquest subjecte sol no pugui prendre la decisió no afectarà la perfecció de la infracció.

Com és lògic, si el sentit del delictes resideix en el fet que es tracta d'un joc brut que perjudica uns altres, caldrà descartar que hi pugui haver infracció quan el qui ofereix o dóna és a més l'únic proveïdor possible d'aquest producte o servei, ja que no allunya ni perjudica ningú.

Seguint la tònica del suborn, la infracció es consuma amb l'ofertament o promesa, amb independència que sigui acceptat i també sense necessitat que sigui "eficaç", això és que gràcies a aquesta oferta o promesa s'hagi aconseguit tancar el tracte que es perseguia.

S'ha plantejat algun dubte en relació amb els casos en què el producte ofert, fins i tot intervenint aquests regals o promeses, sigui realment el millor en qualitat i preu. Si és així, l'empresa que adquireix no es veu perjudicada de cap manera, però la veritat és que això no té res a veure amb l'existència del delicte, que no depèn de lesions patrimonials de l'un o l'altre, sinó que s'hagi violat el respecte a la competència neta.

Beneficis personals

Si un administrador social, a canvi de regals personals, decideix adquirir un producte de baixa qualitat, de manera que perjudica els interessos de l'empresa que administra, ha de respondre davant aquesta empresa, al marge que hagi incorregut en un delicte de corrupció.

5.3. El cercle de responsables i les dues modalitats de corrupció

5.3.1. Corrupció activa

El subjecte actiu ha de ser un empresari o professional subministrador de béns o prestador de serveis. Qualsevol altre tipus de relació queda fora del tipus, i en aquest sentit s'ha assenyalat l'exclusió de la contractació laboral. El subjecte passiu, receptor de l'oferta o promesa, ha de ser un directiu, administrador o empleat d'empresa o societat que tingui capacitat, per si mateix o en unió d'uns altres, per a seleccionar la contractació de l'ofertant o decidir sobre aquesta contractació i descartar tercers competidors.

En el delicte de suborn, s'ha exigit tradicionalment que el regal o promesa pugui tenir traducció econòmica. En aquest nou delicte de corrupció entre particulars, però, es parla de "beneficis o avantatges de qualsevol naturalesa", cosa que permet ampliar el ventall de conductes possibles anant més enllà de l'econòmic (promoció social, recomanacions per a altres assumptes, etc.).

5.3.2. Corrupció passiva

Igual que en el suborn passiu, la **conducta** consisteix a sol·licitar beneficis o avantatges als prestadors dels subministraments o serveis.

És imaginable que el directiu, administrador o empleat, dels quals parla l'article 286 bis 2, plantegin les seves exigències a un cercle més o menys ampli de potencials subministradors o ofertants; en aquest cas caldrà apreciar un delicte per cadascun dels qui han rebut la petició, conjunt que es podria tractar com a delicte continuat.

Una altra possibilitat és que el directiu i l'oferent es concertin per un sobrepreu (i es reparteixin la diferència), per exemple, cosa que a més perjudicarà l'empresa; aquesta eventualitat, però, s'ha de tipificar separadament, com a defraudació que és.

Els **subjectes actius** han de ser un directiu, administrador, empleat o col·laborador d'una empresa mercantil, o d'una societat, associació, fundació o organització, i que tinguin capacitat per a decidir. Si no en tenen, i han enganyat l'oferent que els ha fet regals fent-li pensar que en tenien, segons alguns es tractarà d'una estafa, qualificació discutible tractant-se d'una operació delictiva (el mateix que succeeix quan s'enganya el comprador de drogues).

També hi ha hagut algun comentarista que ha plantejat el dubte sobre l'existència de delicte si es tracta d'una societat que pertanyi completament o gairebé completament a una sola persona i sigui aquesta mateixa persona qui sol·liciti el lliurament de regals personals. La resposta ha de ser afirmativa, i s'ha d'entendre que és una conducta típica, perquè el fet que es tracti d'un amo únic no treu que amb les seves exigències exclogui a tots els oferents que no els puguin satisfer.

5.4. La corrupció en proves esportives

El text legal estén les penes als directius, administradors, esportistes, àrbitres, etc., que mitjançant el mateix mètode de sol·licitar o rebre ofertes o promeses procurin l'alteració o predeterminació del resultat d'una prova esportiva. El codi mateix limita l'àmbit d'aplicació a les proves esportives professionals.

El bé jurídic protegit ja no és la lliure competència en el mercat, sinó que el que es danya és l'indubtable interès públic que les competicions no resultin falsejades, a la qual cosa s'ha d'afegir en alguns casos el perjudici per a les apostes esportives (especialment les travesses de futbol), cosa que ofèn el patrimoni dels apostadors.

Resum

En aquest mòdul didàctic, hem analitzat les figures delictives tipificades en el Codi penal amb el títol de "Delictes relatius al mercat i als consumidors", en què es mostra clarament el caràcter col·lectiu dels diferents objectes de tutela. Ja no ens trobem, doncs, davant delictes de caràcter predominantment patrimonial, sinó essencialment econòmics.

Amb la incorporació d'aquesta secció al Codi penal, es demostra la presa de consciència del legislador de 1995 en relació amb la salvaguarda necessària d'un àmbit fonamental de l'activitat econòmica, com és el funcionament correcte del mercat, que no era objecte de tutela en el Codi penal anterior. Això, tanmateix, no implica cap obstacle perquè en la mateixa secció s'hi incloguin figures delictives amb una configuració diferent i amb objectes de tutela diferents.

D'una banda, la secció s'obre amb un conjunt de figures delictives anomenades *de descobriment i revelació de secrets empresarials*, dirigides a la protecció de la competitivitat de les empreses.

D'altra banda, els articles 278-280 incriminen el **descobrimient de secrets d'empresa** (article 278.1 del Codi penal) amb una descripció de les conductes típiques que permet incloure les captacions d'informació per via informàtica o telemàtica. També tipifiquen la revelació de secrets d'empresa, tant quan la duen a terme subjectes obligats a un deure especial de sigil com quan ho fa una persona que no hagi accedit il·lícitament al coneixement (article 278.2 del Codi penal) d'aquests secrets. Una altra novetat del Codi penal és que també incorpora la **revelació del secret** per qui no hagi intervingut en el descobriment, sempre que conegui l'origen il·lícit de la informació.

Dels delictes que hem esmentat fins ara, cal separar els que, inclosos en la mateixa secció del text punitiu, incriminen conductes contràries a la lliure competència. El Codi penal, que protegeix de manera indirecta els interessos dels consumidors, s'ha de cohonstar en aquest tema amb la normativa extrapenal vigent en la matèria, i més concretament amb les infraccions que estableix aquesta normativa, per a afirmar el plus de desvalor que la conducta rellevant penalment ha de representar sempre enfront del supòsit il·lícit civil o administratiu.

Entre les **figures que atempten contra la lliure competència**, hi ha el delictes de desviació del mercat de matèries primeres o de productes de primera necessitat amb la intenció de desproveir un sector d'aquest mercat, és a dir, amb la intenció d'alterar el sistema de distribució de productes d'un mercat organitzat d'acord amb el principi de la lliure competència. A aquest supòsit il·lícit

s'hi afegixen les anomenades *maquinacions per a alterar el preu*, que hauria de resultar de la lliure concurrència, de totes les coses mobles o immobles que siguin objecte de contractació (article 284 del Codi penal).

Malgrat el diferent emplaçament sistemàtic que té, també cal interpretar el delicte d'alteració de preus en concursos i subhastes públics (article 262 del Codi penal) com una forma tradicional de les maquinacions per a alterar el preu de les coses i, per tant, com a supòsit il·lícit contra la lliure competència.

Finalment, també atempta contra la lliure competència una nova figura delictiva que és l'abús d'informació privilegiada en el mercat borsari (article 285.1 del Codi penal). Pot ser comesa per les persones que han tingut accés reservat a una informació rellevant amb motiu de l'exercici de la seva activitat professional o empresarial i que la utilitzin o la subministrin per a obtenir per a si mateixes o per a un tercer un benefici, o causar un perjudici, per un import superior a setanta-cinc milions de pessetes (450.759 euros). La sanció és superior quan s'abusa habitualment d'informació privilegiada, quan s'obté un benefici econòmic molt important o quan es causa un dany greu als interessos generals.

En aquest mòdul didàctic, hem analitzat també les conductes delictives que atempten directament contra els **interessos dels consumidors** i que han donat lloc a l'aparició de noves figures delictives. Per exemple, l'anomenat *delicte de publicitat enganyosa*, en virtut del qual s'incrimina la conducta dels fabricants o comerciants que en les seves ofertes o publicitat fan al·legacions falses o manifesten característiques incertes sobre els productes o serveis oferts que puguin causar un perjudici greu i evident als consumidors. El delicte de facturació fraudulenta de productes o serveis (article 283 del Codi penal) també respon a la protecció del mateix interès.

Finalment, hem tingut oportunitat d'estudiar les conductes recollides en l'article 286 (redacció del 15/2003) relacionades amb l'accés no autoritzat a serveis condicionats de ràdio i televisió i altres serveis a distància.

Exercicis d'autoavaluació

1. El concepte d'*informació* en els delictes de descobriment i revelació de secrets empresarials...

- a) s'identifica amb la llibertat de difusió o d'accés a les fonts del saber.
- b) s'identifica amb la propietat intel·lectual.
- c) equival al valor econòmic.

2. Quina amplitud s'ha d'atorgar a l'apoderament en el delicte de descobriment de secrets d'empresa recollit en l'article 278.1?

- a) Inclou tant l'apoderament material com la captació intel·lectual.
- b) Solament inclou l'apoderament material.
- c) Solament inclou la captació mental o intel·lectual.

3. L'estructura típica del delicte d'apoderament de secrets empresarials de l'article 278.1 del Codi penal és...

- a) la d'un delicte de resultat curt.
- b) la d'un delicte mutilat de dos actes.
- c) la d'un delicte de resultat.

4. El supòsit de revelació de secret d'empresa recollit en l'article 279.1 es diferencia del que es preveu en l'article 278.2 en el fet que...

- a) solament els administradors d'empreses poden cometre el delicte previst en aquest segon precepte.
- b) el supòsit il·lícit que recull l'article 279.1 constitueix un delicte de perill.
- c) el supòsit il·lícit que recull l'article 279.1 constitueix un delicte especial que solament poden cometre les persones que legalment o contractualment tinguin el deure de guardar secret.

5. El tipus agreujat del delicte de desviació del mercat de matèries primeres i productes de primera necessitat s'aplica quan...

- a) el perjudici causat revesteix una gravetat especial.
- b) es perjudica un nombre indeterminat de consumidors.
- c) hi ha situacions catastròfiques o de necessitat greu.

6. En el delicte d'alteració de preus en concursos i subhastes públics, la finalitat d'alterar el preu de l'execució constitueix un element subjectiu de l'injust que s'exigeix...

- a) solament quan diferents persones es concerten per alterar el preu.
- b) solament quan hi ha una sol·licitud de regal o promesa per a no intervenir en la subhasta.
- c) quan diferents persones es concerten per alterar el preu i quan hi ha una sol·licitud de regal o promesa per a no intervenir en la subhasta.

7. Es considera que constitueixen mitjans de comissió del delicte de maquinacions per a alterar el preu de les coses (article 284 Codi penal)...

- a) l'ús d'informació privilegiada, la difusió de notícies falses i l'engany.
- b) la força, la violència, la intimidació i la força en les coses.
- c) la difusió de notícies falses, la violència, l'amenaça, l'engany i l'ús d'informació privilegiada.

8. Com s'ha de qualificar la conducta d'abús d'informació privilegiada en el mercat de valors que duu a terme un funcionari públic o una autoritat?

- a) Com a delicte d'ús d'informació privilegiada específic de funcionari, recollit en l'article 442 del Codi penal.
- b) Com a fugida d'informació privilegiada en el mercat borsari de l'article 285 del Codi penal.
- c) Amb la qualificació dels fets com a concurs ideal dels delictes previstos en els articles 285 i 442 del Codi penal.

9. En el delicte de fugida d'informació privilegiada en el mercat borsari, la rellevància penal de la conducta es condiona a...

- a) l'obtenció d'un benefici econòmic o la causació d'un perjudici superiors a setanta-cinc milions de pessetes.
- b) l'obtenció d'un benefici econòmic o la causació d'un perjudici superiors a cent milions de pessetes.
- c) l'obtenció d'un benefici econòmic o la causació d'un perjudici superiors a seixanta-cinc milions de pessetes.

10. El delicte de publicitat enganyosa constitueix...

- a) un delicte de perill abstracte.
- b) un delicte de perill concret.
- c) un delicte de perill hipotètic.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. c

2. a

3. b

4. c

5. c

6. a

7. c

8. a

9. a

10. c

Glossari

CE *f* Constitució espanyola.

CEE *f* Comunitat Econòmica Europea.

conkurs *m* Procés o convocatòria al qual es poden presentar un nombre indeterminat de persones per a obtenir una adjudicació d'obres, serveis, subministraments, etc.

CP *m* Codi penal.

delicte d'iniciat *m* Denominació equivalent al delicte de fugida d'informació privilegiada en el mercat borsari.

fallida *f* Final d'una subhasta sense que cap dels postors no adquireixi el bé subhastat.

LDCU *f* Llei general per a la defensa dels consumidors i usuaris.

LGPub *f* Llei general de publicitat.

LMV *f* Llei del mercat de valors.

LSA *f* Llei de societats anònimes.

LSRL *f* Llei de societats de responsabilitat limitada.

preu (referit als delictes contra la lliure competència) *m* Valor atorgat a un bé o servei en un sistema lliure de mercat i influït solament per pràctiques considerades correctes en la competència.

RJ *m* Repertori de jurisprudència Aranzadi.

secret *m* Coneixement reservat a un cercle limitat de persones i ocult a la resta.

STS *f* Sentència o sentències del Tribunal Suprem.

subhasta *f* Procés o convocatòria al qual es poden presentar un nombre indeterminat de persones per a l'adquisició de béns o productes per part del postor que pagui el millor preu.

Bibliografia

Bibliografia bàsica

Corcoy Bidasolo, M.; Mir Puig, S. (2011). *Comentarios al código penal*. València: Tirant lo Blanch.

Martínez-Buján Pérez, C. (2011). *Derecho penal económico y de la empresa. Parte especial* (3a. ed.). València: Tirant lo Blanch.

Martínez-Buján Pérez, C. (2011). *Derecho penal económico y de la empresa. Parte general* (3a. ed.). València: Tirant lo Blanch.

Muñoz Conde, F. (2010). *Derecho penal. Parte especial* (18a. ed.). València: Tirant lo Blanch.

Muñoz Conde, F. (2010). *Derecho penal. Parte general* (8a. ed.). València: Tirant lo Blanch.

Quintero Olivares, G.; Morales Prats, F.; Tamarit Sumalla, J. M.; García Albero, R. (2011). *Comentarios a la parte especial del Derecho penal* (6a. ed.). Cizur Menor (Navarra): Thomson-Aranzadi.

Tiedemann, K. (2010). *Manual de Derecho penal económico. Parte general y especial*. València: Tirant lo Blanch.

Vives Antón, T. S.; Orts Berenguer, E.; Carbonell Mateu, J. C.; González Cussac, J. L.; Martínez-Buján Pérez, C. (2010). *Derecho penal. Parte especial* (3a. ed.). València: Tirant lo Blanch.

Bibliografia complementària

Auger Liñan, C. (1988). "Delitos bursátiles". *Poder Judicial* (núm. IX).

Bajo Fernández, M. (coord.) **i altres** (1998). *Compendio de Derecho Penal: parte especial* (vol. II). Madrid: Editorial Centro de Estudios Ramón Areces.

Bajo Fernández, M.; Bacigalupo, S. (2001). *Derecho Penal Económico*. Madrid: Centro de Estudios Ramón Areces.

Cobo del Rosal, M.; Carmona Salgado, C.; González Rus, J. J. i altres (1999). *Curso de Derecho penal español. Parte especial I y II*. Madrid: Marcial Pons.

Barona Vilar, S. (1991). *Competencia desleal*. València: Tirant lo Blanch.

Boix Reig, V. (1982). "Las prácticas restrictivas de la competencia en el proyecto de Código penal de 1980". *Cuadernos de Política Criminal* (núm. 16).

Carrasco Andrino, M. L. (1998). *La protección penal del secreto de empresa*. Barcelona: CE-DECS.

Conde-Pumpido Ferreiro, C. (coord.) **i altres** (2004). *Código penal comentado* [amb comentaris i concordances] (2 vol.). Barcelona: Bosch.

Conde-Pumpido Ferreiro, C. (dir.) (2001). *Código Penal. Doctrina y Jurisprudencia* (toms I, II i III). Madrid: Trivium.

Faraldo Cabana, P. (1995). "Algunos aspectos del delito de uso de información reservada en el mercado de valores en el Proyecto de Código Penal de 1994". *Estudios Penales y Criminológicos*.

Gómez Benítez, D. M. (1980). "Notas para una discusión sobre los delitos contra el orden socioeconómico y el patrimonio". *Anuario de Derecho Penal y Ciencias Penales*.

Gómez Benítez, J. M. (2002). *Derecho penal económico*. Madrid: Consejo General del Poder Judicial ("Manuales de Formación Continuada", 14, 2001).

Gómez Iniesta, D. J. (1997). *La utilización abusiva de información privilegiada en el mercado de valores*. Madrid: McGraw-Hill.

González Cussac, J. L. (1989). "El abuso de información privilegiada". *Cuadernos de Política Criminal* (núm. 37).

- Hernández Plasencia, J.** (1998). "El delito publicitario". *AP* (núm. 48).
- Huerta Tocildo, S.** (1981). "Los delitos patrimoniales en el proyecto de Código penal de 1980". *Cuadernos de Política Criminal*.
- López Barja de Quiroga, J.** (1993). "El insider trading". *Anuario de Derecho Penal y Ciencias Penales* (vol. III).
- Martínez-Buján Pérez, C.** (1984). "Consideraciones en torno a la consideración de un delio relativo a la publicidad engañosa". *Cuadernos de Política Criminal* (núm. 22).
- Martínez-Buján Pérez, C.** (1993). "Los delitos relativos al mercado y a los consumidores en el Proyecto de 1992". *Estudios Penales y Criminológicos* (núm. XVI).
- Martínez-Buján Pérez, C.** (1998). "El delito de la facturación ilícita en perjuicio de los consumidores". *Cuadernos de Derecho Judicial* (núm. XIV).
- Martínez-Buján Pérez, C.** (2002). *Derecho penal económico*. València: Tirant lo Blanch.
- Muñoz Conde, F.** (1983). "La reforma de los delitos contra el patrimonio". *Documentación Jurídica* (pàg. 667). Monogràfic.
- Quintero Olivares, G.** (1972). "Maquinaciones para alterar el precio de las cosas". *Nueva Enciclopedia Jurídica* (núm. XV).
- Quintero Olivares, G. i altres** (2011). *Comentarios al Código penal español* (6a. ed.). Cizur Menor (Navarra): Thomson-Aranzadi.
- Rodríguez Mourullo, G.** (1988). "La utilización abusiva de información privilegiada en el mercado de valores ante el Derecho Penal". *Poder Judicial* (núm. IX).
- Rodríguez Mourullo, G.** (dir.) **i altres** (1997). *Comentarios al código penal*. Madrid: Civitas.
- Sánchez García, I.** (1997). "El nuevo delito publicitario". *AP* (núm. 25).
- Suárez-Mira Rodríguez, C.** (2004). *Manual de Derecho penal* (2a. ed.). Madrid: Civitas.
- Ruiz Rodríguez, L. R.** (1997). *Protección penal del mercado de valores*. València: Tirant lo Blanch.
- Tamarit Sumalla, J. M.** (1990). "La tutela penal de los intereses de los consumidores en la actividad publicitaria: problemas fundamentales". *Cuadernos de Política Criminal* (núm. 41).
- Terradillos Basoco, J.** (1995). *Derecho penal de la empresa*. Madrid: Trotta.
- Vives Antón, T. S.; Boix Reig, V.; Orts Berenguer, E. i altres** (1996). *Comentarios al Código penal de 1995*. València: Tirant lo Blanch.